

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України

Проблеми сучасної психології

**Збірник наукових праць
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка,
Інституту психології
ім. Г.С.Костюка НАПН України**

Випуск 14

Кам'янець-Подільський
“Аксіома”
2011

УДК 378(082):159.9

ББК 74.58+88я43

П 68

Рецензенти:

- Л.А.Мойсеєнко** – доктор психологічних наук, професор, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ
- Ж.П.Вірна** – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології, Волинський державний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк
- В.О.Моляко** – академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор (Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України)

Редакційна колегія:

Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (відповідальний редактор); **Балл Г.О.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Болтівець С.І.**, доктор психологічних наук, професор; **Боришевський М.Й.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Онуфрієва Л.А.**, кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний секретар); **Чепелева Н.В.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Шинкарюк А.І.**, доктор психологічних наук, професор (заступник відповідального редактора).

Друкується за ухвалою вченої ради

*Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України
(протокол № 7 від 6 жовтня 2011 р.),*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 9 від 28 вересня 2011 р.)*

П 68 **Проблеми сучасної психології:** Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 14. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 928 с.

У збірнику наукових праць висвітлюються найбільш актуальні проблеми сучасної психології, представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних дослідників. Здійснено аналіз проблем, умов і труднощів психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей становлення особистості й психології навчання.

Збірник наукових праць адресовано професійним психологам, докторантам і аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.

УДК 378(082):159.9

ББК 74.58+88я43

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації серія КВ № 14574-3545Р від 11.11.2008 р.*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(Постанова Президії ВАК України № 1-05/2 від 27 травня 2009 року)*

© Автори статей, 2011

© “Аксіома”, видання, 2011

5. Максименко С. Д. Основи генетичної психології / С.Д. Максименко. – К.: НППЦ Перспектива, 1998. – 220 с.
6. Корнієнко В.В. Особливості розвитку “образу-Я” у дітей з патологією опорно-рухового апарату в залежності від умов соціально-психологічної реабілітації.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19. 00. 04 / В.В.Корнієнко; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2009. – 17 с.
7. Мастюкова Є. М. Некоторые особенности мотивационной сферы школьников с церебральным параличом и воспитание основ нравственного поведения / Є.М. Мастюкова // Дефектология. – 1985. – № 5. – С. 45–49.
8. Bandura A. Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. Psychological Review. – 1977. – V. 84. – P. 191-215.
9. Josselson R. Ego development in adolescence / R. Josselson // Handbook of adolescent psychology / ED. By J. Adelson. – New York: John Wiley, 1980. – P. 188-210.

The influence of socially-psychological rehabilitational actions on formation of “I-image” at children with pathology of a locomotorium and representations about itself, adequacy of a self-appraisal and comprehension of itself as integrated person are surveyed in the article.

Keywords: personality, physical defects, feeling of inferiority, self-rating, harmonious “I – image”.

Отримано: 23.07.2011

УДК 159.922.2

І.О.Корнієнко

Факторний аналіз методик діагностики особистісних детермінант копінг-поведінки особистості

У статті розглядається група методологічних підходів до вимірювання опанувальної поведінки у зв'язку з особистісними властивостями особистості. Визначено основні методичні підходи до проведення дослідження. Проведений факторний аналіз, визначено корелюючі

шкали між різними опитувальниками. Зроблено висновки щодо детермінаційного зв'язку між особистісними властивостями і репертуаром опанування.

Ключові слова: копінг, опанування, особистісні властивості, репертуар опанування.

В статье рассматривается ряд методологических подходов к измерению совладающего поведения в связи с личностными характеристиками личности. Определены основные методические подходы к проведению исследования. Проведён факторный анализ, определены коррелирующие шкалы разных методик. Сформировано выводы о детерминационной связи между свойствами личности и репертуаром совладания.

Ключевые слова: копинг, совладание, личностные свойства, репертуар совладания.

Слід особливо відзначити, що опанування – це процес, в якому на різних його етапах суб'єкт використовує різні стратегії, іноді навіть суміщаючи їх. При цьому не існує таких стратегій, які були б ефективними у всіх без винятку важких ситуаціях [1]. Дійсно, одна і та ж ситуація може вимагати різних стратегій, а абсолютно різні ситуації – однакових. Так, емоційна експресивність у вираженні відчуттів або емоційна стриманість можуть свідчити про конструктивне, вдале опанування та комунікативну компетентність в одних випадках, і відсутність опанування та комунікативну беспорядність в інших [2,3,5]. Саме тому і існують методологічні та методичні труднощі у вивченні опанувальної поведінки.

Діагностиці опанувальної поведінки сьогодні присвячено велику кількість публікацій у зарубіжній та вітчизняній психології (Endler, Parker, Сирота, Нікольська, Грановська, Махнач, Крюкова та ін.) [1,3].

Особистісно орієнтовані копінг-дослідження викликають активну дискусію в науковій літературі. Особистісні фактори, пов'язані з уразливістю (стійкістю) до стресу, розглядаються як постійні характеристики індивіда і називаються стилями опанувальної поведінки. У психологічній літературі відома також позиція, яка розглядає опанувальну поведінку як сталу характеристику особистості, це, наприклад, дослідження стійкості (hardness) і стійких людей (hardies). Цей підхід припускає послідовність поведінки особистості при дії різних стресорів, незалежно від ситуативних вимог оточуючого середовища. Одним з найвідоміших прийомів цієї групи став опитувальник CISS – Coping Inventory for Stressful Situations (в нашому перекладі “копінг-поведінка у стресових ситуаціях”) апробована у дослідженні М.В.Сапоровської.

Зауважимо, що дослідники рідко оцінюють одночасно ситуативну і стильову змінні, створюючи певну дистанцію між названими підходами. Якщо ж в дослідженні використовуються обидва типи змінних, то це, як правило, тому, що дослідник хоче продемонструвати переважання однієї над іншою. Даний стан проблеми не задовольняє багатьох науковців, які підкреслюють важливість одночасного вивчення обох типів змінних для просування у сфері розробки нових методів діагностики феномена. Саме тому **метою** даного дослідження стала емпірична перевірка вкладу особистісних особливостей у репертуар опанування особистості. Базою дослідження виступив Мукачівський державний університет, а саме: у дослідженні прийняло участь 128 студентів I-II курсів гуманітарного факультету.

Для даного дослідження ми вибрали методики, які дозволяють найбільш ефективно дослідити стратегії поведінки студентів у стресових ситуаціях, а також як впливають якості особистості на вибір копінг-стратегій:

1. Методика багатовимірною вимірювання копінга CISS (Coping Inventory for Stressful Situations) у нашому перекладі називається – “Копінг-поведінка в стресових ситуаціях” або скорочено КПСС, була розроблена одним з провідних канадських фахівців у сфері психології здоров’я і клінічної психології Норманом С. Ендлером у співавторстві з Джеймсом А. Паркером в 1990 році. Вважається, що опитувальник надійно вимірює три основні стилі опанувальної поведінки: стиль, орієнтований на рішення задачі, проблеми (проблемно-орієнтований стиль), емоційно-орієнтований стиль і копінг, орієнтований на уникнення. Третій стиль має дві субшкали, що діагностують субстили: уникнення і соціальне уникнення. Факторний аналіз показав, що опитувальник КПСС володіє достатньо сильною внутрішньою структурою, розділяючи 48 питань-стратегій на три істотно виражені копінг-стили, що повністю співпадають з авторською версією. Дана методика диференціює людей з визначеними і достатньо стійкими стилями копінг-поведінки на різноманітних вибірках.

2. ACS-Adolescent Coping Scale (Юнацька копінг-шкала або ЮКШ), створений австралійськими психологами з університету в Мельбурні. Дослідники опанувальної поведінки встановили, що індивідуальний вибір копінг-стратегій нерідко буває послідовним і незалежним від природи стресової ситуації, утворюючи стилі опанувальної поведінки. Представлені у вісімнадцяти шкалах стратегії утворюють три стилі опанувальної поведінки:

1) продуктивний (стратегії: вирішення проблеми, робота, досягнення, духовність, позитивний фокус);

2) непродуктивний (стратегії: ігнорування, відхід в себе, диво, розрядка, самозвинування, неспокій, неопанування, відволікання, активний відпочинок);

3) соціальний (стратегії: соціальна підтримка, друзі, приналежність, суспільні дії, професійна допомога). Останній найчастіше відноситься до продуктивного стилю.

3. Опитувальник Кеттелла є одним з найбільш поширених і відомих анкетних методів оцінки індивідуально-психологічних особливостей особистості. Відмінною рисою даного опитувальника є його орієнтація на виявлення відносно незалежних 16 факторів (шкал, первинних рис) особистості. Він розроблений під керівництвом Р.Б.Кеттелла і призначений для визначення широкої сфери індивідуально-особистісних відносин і, на нашу думку, не потребує детального опису у межах даної статті.

На основі даних методик ми здійснили емпіричне дослідження, яке дало змогу визначити стилі та стратегії поведінки, які використовують студенти молодших курсів у стресових ситуаціях. Також було досліджено якості особистості та їх вплив на вибір копінг-стратегій.

За результатами методики ЮКШ емпіричні показники дещо нижчі за нормативні ($X_{\text{норм}}=16,23$) за шкалою “пошук соціальної підтримки” $X_{\text{сер}}=15,85$ ($\sigma=3,0$). Це може свідчити про те, що досліджувані не готові до прийняття чи надання соціальної підтримки. Постійне звертання до інших як зовнішніх ресурсів говорить про соціальну залежність суб'єкта опанування.

Шкала “вирішення проблеми” $X_{\text{сер}}=17,43$ ($\sigma=3,2$) теж дає результат дещо нижчий за норму ($X_{\text{норм}}=18,93$). Можливо, причина таких низьких показників полягає у тому, що студенти ще не набули достатніх навичок ефективного вирішення проблем і тому частіше обирають інші, менш продуктивні стратегії поведінки.

За шкалою “робота, досягнення” $X_{\text{сер}}=17,55$ ($\sigma=3,1$) показники нижчі за норму ($X_{\text{норм}}=18,24$). Це дає нам змогу стверджувати, що при стресовій ситуації у респондентів знижується працездатність і вони менш схильні досягати хороших результатів, у тій справі, яку виконують.

Показники шкали “хвилювання” $X_{\text{сер}}=17,00$ ($\sigma=3,8$) є нижчими за норму ($X_{\text{норм}}=17,85$). Тому є підстави вважати, що у переважній більшості досліджуваних важка або стресова ситуація не викликає значного хвилювання.

За шкалою “неопанування” $X_{\text{сер}}=11,23$ ($\sigma=2,7$) показники вищі за норму ($X_{\text{норм}}=10,84$), що дає можливість говорити про невміння певної частини досліджуваних студентів опанувати важку

ситуацію. Скоріше за все, вони взагалі не вважають за необхідне діяти, вирішувати ситуацію, що склалася.

Показники шкали “самозвинувачення” $X_{\text{сер}} = 11,80$ ($\sigma = 3,3$) є нижчими за норму ($X_{\text{норм}} = 12,57$). Тож можемо припустити, що досліджувані не схильні звинувачувати себе у тому, що не можуть вирішити ту чи іншу проблему, якось вплинути на її перебіг.

Досить завищеними ($X_{\text{норм}} = 10,10$) та ($X_{\text{норм}} = 12,98$) є показники за шкалами “духовність” $X_{\text{сер}} = 13,25$ ($\sigma = 3,7$) та “позитивний фокус” $X_{\text{сер}} = 13,58$ ($\sigma = 2,5$). Ці дані можуть свідчити, про те що у недостатньо контрольованих ситуаціях досліджувані не можуть використати активні, проблемно-орієнтовні стратегії. В якості заміни вони використовують пасивні позитивні стратегії “позитивний фокус” та “духовність”.

Результати інших шкал, таких як “друзі” $X_{\text{сер}} = 16,98$ ($\sigma = 3,6$), “приналежність” $X_{\text{сер}} = 15,95$ ($\sigma = 3,3$), “чудо” $X_{\text{сер}} = 15,85$ ($\sigma = 2,5$), “розрядка” $X_{\text{сер}} = 10,70$ ($\sigma = 2,7$), “громадські дії” $X_{\text{сер}} = 7,33$ ($\sigma = 3,5$), “ігнорування” $X_{\text{сер}} = 9,03$ ($\sigma = 1,9$), “професійна допомога” $X_{\text{сер}} = 8,65$ ($\sigma = 3,4$), “відволікання” $X_{\text{сер}} = 9,63$ ($\sigma = 2,2$) та “активний відпочинок” $X_{\text{сер}} = 8,80$ ($\sigma = 2,5$) є наближеними до норми.

Порівняння емпірично отриманих даних з нормативними подано на рисунку 1.

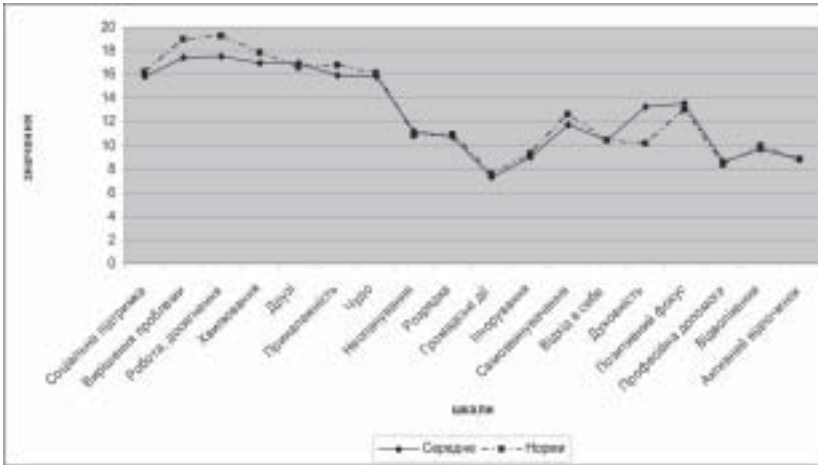

Рис.1. Результати дослідження за опитувальником ЮКШ

Опитувальник КПСС виявив, що 9,3% студентів використовують проблемно-орієнтовний стиль. Тобто, у стресовій ситуації вони намагаються вирішити проблему. 35,7% респон-

дентам притаманний емоційно-орієнтовний стиль поведінки. Багато студентів (55%) використовують копінг, орієнтований на уникнення.

Порівняння емпірично отриманих даних з нормативними подані на рисунку 2.

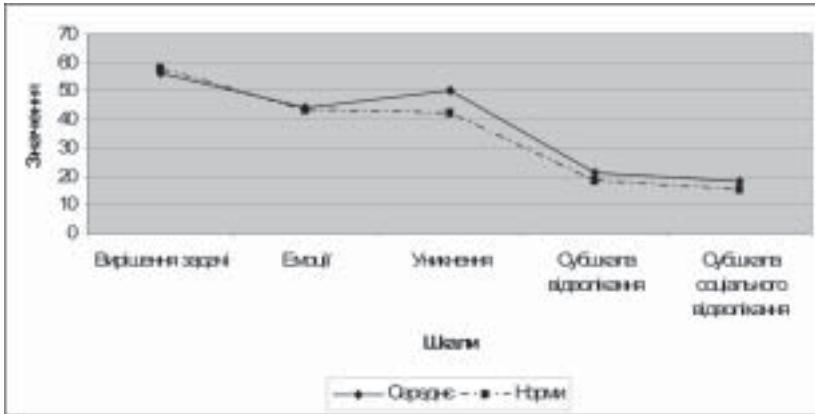

Рис. 2. Результати дослідження за опитувальником КПСС

При детальному аналізі отриманих даних виділяються результати за шкалою “уникнення”, значення яких набагато вище середнього. Це підтверджує припущення про бажання досліджуваних робити вигляд, що або нічого не відбувається, або все вирішиться само собою, що підкреслюється відсутністю будь-яких активних дій. При цьому зазначимо, що це можливі інфантильні залишки юнацького періоду, коли особа, в основному, значно обмежена у вирішенні власних життєвих ситуацій. Про це свідчать завищені показники за субшкалою “відволікання” та “соціальне відволікання”.

Після аналізу результатів, отриманих за допомогою 16-факторного тесту Кеттела, було отримано такі дані: 47,5% досліджуваних є замкнутими, скептично налаштованими по відношенню до оточуючих, люблять бути на самоті, не мають близьких друзів, з якими можна було б бути відвертими. Це не сприяє вибору продуктивних стратегій поведінки, зокрема таких як “соціальна підтримка”, “приналежність”, “друзі”.

У більшій половині респондентів, а саме 62,5% виражена низька толерантність по відношенню до фрустрації, у них досить мінливі інтереси, схильність до лабільності настрою. Спостерігається роздратування, втомлюваність. Тому вони важко

знаходять адекватні способи вирішення проблемної ситуації. Це може призвести до формування дезадаптивних моделей опанування.

82,5% студентів часто виявляються залежними, беруть провину на себе, тривожаться, що можуть допустити якісь свої помилки. Їм притаманна тактичність, покірність, яка приводить майже до повної пасивності. Така поведінка призводить до того, що особистість дуже сильно концентрується на своїх переживаннях, довго обдумує свої дії і незначні проблеми, а це негативно впливає на продуктивність діяльності і на особистість в цілому.

77,5% досліджуваних характеризуються обережністю, розсудливістю. Їм властива схильність все ускладнювати, спостерігається песимістичність у сприйнятті дійсності. Наявність таких якостей негативно впливає на вибір способів подолання стресу.

62,5% притаманна непостійність, на них великий вплив можуть здійснювати обставини і випадок. Вони не прикладають ніяких зусиль для того, щоб виконувати групові норми та вимоги. Також характеризуються гнучкими установками по відношенню до соціальних норм.

82,5% респондентів є сором'язливими, не впевненими у своїх силах, стриманими. Відрізняються підвищеною чутливістю до загрози. Такі люди є пасивними у важкій ситуації, негативно оцінюють себе у таких умовах, демонструють уникнення.

87,5% досліджуваних властива мужність, самовпевненість, розсудливість, реалістичність суджень, практичність. Це сприяє більш високій адаптації до стресогенних чинників.

У 7,5% розвинута уява, вони орієнтовані на свій внутрішній світ. Можна говорити про високий творчий потенціал. В зв'язку з цим, вони схильні висувати оригінальні ідеї відносно вирішення проблемних ситуацій і знижує ймовірність використання непродуктивних стратегій.

85% є залежними від групи, віддають перевагу працювати і приймати рішення разом з іншими людьми. Але при цьому дуже рідко проявляють ініціативу у прийнятті рішень.

З метою вивчення взаємозв'язку між шкалами був проведений кореляційний аналіз. Після проведення кореляційного аналізу за Кенделом, ми визначили, що на рівні значимості 0,01 та 0,05 взаємно корелюють між собою такі шкали: шкала "вирішення проблеми" корелює зі шкалами "хвилювання" ($r=0,524$), "духовність" ($r=0,533$), "позитивний фокус" ($r=0,504$). Тож, можемо говорити, що при вирішенні проблеми у досліджуваних спостерігаються певний рівень хвилювання. Також у вирішенні проблеми вони позитивно налаштовуються та вірять у допомогу вищих сил.

Шкала “хвилювання” корелює з “приналежність” ($r=0,474$), “вирішення задачі” ($r=0,470$), “емоції” ($r=0,541$). Це може бути спрямовано тим, що при вирішенні задачі поведінка особистості спрямована на регулювання психологічної напруженості, яка виникає у ситуації неспіху і включає спроби самоконтролю та керування власним емоційним станом.

Шкала “друзі” корелює зі шкалою “приналежність” ($r=0,505$), тобто, відчуваючи належність до певної соціальної групи, респонденти часто у стресовій ситуації розраховують на підтримку друзів, а також їх включення у вирішення проблемної для себе ситуації.

Шкала “неопанування” корелює зі шкалою “відхід у себе” ($r=0,499$). Це прямо характеризує неконструктивний стиль поведінки, коли у важкій ситуації досліджувані закриваються у собі, стають мовчазними, майже не взаємодіють з іншими.

Шкала “самозвинувачення” корелює зі шкалою “консерватизм-радикалізм” ($r=0,427$). Це може означати, що при стійкості по відношенню до труднощів і схильності з сумнівом відноситись до нових ідей, людина звинувачує себе у тій ситуації, що склалась. Їй притаманний інтернальний локус контролю.

Шкала “відхід в себе” корелює зі шкалою “духовність” ($r=0,496$). Особистість у важкій ситуації звертається до Бога за допомогою, проводить час у молитвах і тим самим закривається від інших, від їх підтримки і допомоги.

Шкала “духовність” корелює зі шкалою “емоції” ($r=0,554$). Відвідуючи церкву, промовляючи молитви, особистість відчуває певні позитивні емоції, в неї підкріплюється віра у те, що в силу певних обставин, ситуація зміниться на краще. Це може як негативно, так і позитивно впливати на вибір копінг-стратегій.

Шкала “відволікання” корелює зі шкалою “жорсткість-чутливість” ($r=0,409$). Люди, які є самовпевненими, практичними, впевненими у своїх силах, часто неприділяють великого значення ситуації, що склалась і займаються справами непов'язаними із вирішенням проблеми.

Шкала “уникнення” корелює зі шкалами “боязкість-сміливість” ($r=0,419$), “довірливість-підозрілість” ($r=0,478$). Не впевнені у собі, стримані досліджувані намагаються уникнути важкої ситуації, не застосовувати ніяких активних дій, спрямованих на її вирішення.

Для того, щоб виявити ті шкали, які мають найбільші факторні навантаження і визначити залежності особистісних рис і стратегій копінг-поведінки ми застосували факторний аналіз, у якому використали результати трьох опитувальників, а саме: КПСС,

ЮКШ, тест Кеттела. Для факторизації застосовано програмне забезпечення SPSS версії 15.0.

На основі графіка власних значень (рис. 3) було отримано факторну матрицю (таблиця 1). Прийнято залишати ті фактори, яким відповідають перші точки на графіку, після яких крива спаду стане пологою, хоча за критерієм Кеттела кількість факторів, які мають бути включені в аналіз, визначається значенням їх ваги більше за одиницю.

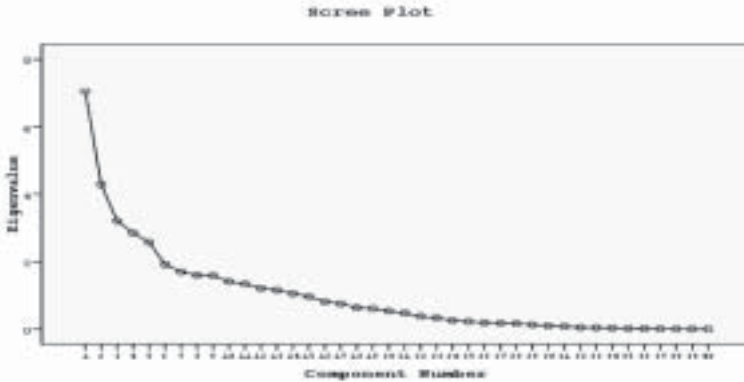

Рис. 3. Графік власних значень отриманих факторів

Аналіз графіка підтверджує, що найбільш прийнятними є 6 факторів, хоча значення більше одиниці мають 8 факторів, проте 6 з них є найбільш навантаженими.

Таблиця 1

Факторна матриця

Шкали	Фактори					
	1	2	3	4	5	6
ЮКШ_соц_під	0,385112	0,253941	-0,17203	-0,18767	0,49030848	-0,12518
ЮКШ_вир_проб	0,822958	0,100754	-0,35281	0,187602	-0,103267562	-0,02146
ЮКШ_роб_дос	0,499229	0,455988	0,190277	0,096529	-0,042925673	-0,1196
ЮКШ_хвил	0,712251	-0,10437	-0,10119	-0,24102	0,010095758	-0,02274
ЮКШ_друзі	0,35975	0,617033	-0,26584	0,227613	0,235846636	0,308274
ЮКШ_приналежн	0,622387	0,349975	-0,04572	-0,02762	0,266863258	0,025115
ЮКШ_чудо	0,543077	-0,18347	0,289536	0,16219	0,211845857	0,160232
ЮКШ_неопанув	0,195192	-0,06856	0,675486	-0,18937	-0,119961145	-0,15527
ЮКШ_розрядка	-0,09972	0,138911	0,387777	-0,44949	0,267887608	0,04558
ЮКШ_гром_дії	-0,16088	0,178815	-0,02476	-0,09123	0,47742634	0,535932
ЮКШ_ігнорування	0,14648	-0,03007	0,566482	0,214919	0,387451044	-0,06973

ЮКШ_самозвинув	0,565166	-0,15032	0,387861	-0,23181	0,015505583	0,177212
ЮКШ_відх_всебе	0,417582	0,131207	0,348662	-0,18131	0,078234218	-0,46495
ЮКШ_духовність	0,713435	0,020294	0,166325	-0,12164	0,069498266	-0,20011
ЮКШ_поз_фокус	0,57345	0,127634	0,073247	0,305312	0,019877796	-0,09599
ЮКШ_проф_допомога	0,139055	0,087894	0,073272	-0,03334	0,31354181	0,569573
ЮКШ_відволікання	0,081295	0,640452	-0,13194	0,257921	0,1178077	-0,12095
ЮКШ_акт_відпоч	0,264484	0,465373	0,33329	0,336559	-0,118783026	-0,3453
КПСС_вир_зад	0,744636	0,311899	-0,08297	0,09809	0,042722544	0,166212
КПСС_емоц	0,641634	-0,12558	0,333666	-0,44949	0,221709387	0,167627
КПСС_уник	0,298726	0,68298	0,192082	-0,06055	0,272321858	0,343433
КПСС_відволік	0,197491	0,579477	0,435204	-0,24602	0,324074664	0,089298
КПСС_соц_відволік	0,277618	0,512568	-0,14944	0,066999	0,157076988	0,442307
К_замкн_общит	-0,06455	0,047023	0,117909	0,059228	-0,108720897	0,603952
К_інтелект	0,019046	-0,12375	0,632729	-0,00849	-0,044131563	0,201517
К_емоц_стійк	-0,06314	0,479169	-0,04528	-0,0721	-0,012832652	-0,02626
К_підпорядк	0,186805	-0,13158	0,170873	-0,52252	0,161732497	0,02029
К_стриманість	-0,08784	-0,26702	0,162094	-0,17565	0,270919129	0,041824
К_чутлив	0,093248	-0,55593	0,208007	0,232513	0,102310858	0,048315
К_сміливість	-0,39943	-0,2819	-0,01215	0,421021	-0,044141384	0,041356
К_жорсткість	-0,17	-0,45633	0,667062	-0,05677	0,048102643	0,081239
К_довірливість	0,078882	0,312295	0,009993	0,077509	0,73042923	0,015722
К_практичність	0,154231	-0,02397	0,011973	0,64334	0,132557173	-0,01461
К_прямолін	-0,01275	-0,06758	0,02653	0,581987	0,16475976	0,381687
К_впев_в_собі	0,031295	-0,12512	0,26519	0,375797	0,621368466	0,03156
К_консерват	-0,25162	0,034918	-0,31406	0,522962	0,031711968	-0,09701
К_конформізм	0,024277	-0,22018	-0,01625	0,004297	-0,175293552	0,669762
К_низ_самоконтроль	0,309155	-0,18216	-0,4239	-0,10303	0,642680117	-0,06705
К_напруженість	0,080263	-0,28299	-0,33039	-0,11386	0,033603151	0,117239
К_самооцінка	0,047007	0,086337	0,317001	0,619291	0,00467454	0,080582

Отриманий розподіл факторів був протлумачений нами таким чином:

1. Фактор “вирішення проблеми” (54,72% дисперсії) включає показники: “вирішення проблеми” (0,823), “хвилювання” (0,712), “приналежність” (0,622), “чудо” (0,543), “самозвинувачення” (0,565). Фактор характеризує бажання і спрямованість студента вирішувати ситуацію як за допомогою власних зусиль і ресурсів, так і за допомогою соціального оточення. При цьому враховуються параметри зовнішніх обставин та власні можливості і ресурси. Фактор включає зусилля, спрямовані на розуміння виниклої ситуації неспіху, пошук оптимальної поведінки шляхом мобілізації особистісних ресурсів. Цікаво, що в даний фактор потрапили шкали, які відносяться до непродуктивних стратегій, а саме “чудо” та “самозвинувачення”.

2. Фактор “відволікання” (48,09% дисперсії) включає показники: “друзі” (0,617), “відволікання” (0,640), “соціальне відволікання” (0,579). Фактор визначає орієнтацію особистості на поновлення емоційної рівноваги за рахунок відволікання від проблемної ситуації або взагалі незвертання на неї уваги. Така поведінка виражається у прагненні не думати про обставини, що склалися і це відбувається за рахунок проведення вільного часу із друзями, близьким соціальним оточенням. Це допомагає переключитись на спілкування, міжособистісну взаємодію і таким чином не звертати увагу на проблему, що виникла.

3. Фактор “неопанування” (41,04% дисперсії) включає показники: “неопанування” (0,675), “ігнорування” (0,566), “інтелект” (0,632), “жорсткість-чутливість”. Даний фактор описує такий вид поведінки, при якій відсутні активні дії для досягнення мети і навіть, цілепокладання як таке. Зниження напруження у складній ситуації може відбутися тільки за рахунок зміни оточуючого середовища. Психологічний механізм характеризується інфантильною оцінкою того, що відбувається і є близьким до механізму психологічного захисту. Така поведінка оцінюється як неконструктивна і навіть деструктивна при постійному застосуванні.

4. Фактор “міжособова взаємодія” (32,80% дисперсії) включає показники: “прямолінійність-дипломатичність” (0,581), “консерватизм-радикалізм” (0,522), “самооцінка” (0,619).

5. Фактор “саморегуляція” (23,78% дисперсії), у який увійшли наступні показники: “довірливість-підозрілість” (0,790), “впевненість у собі-тривожність” (0,621), “низький самоконтроль-високий самоконтроль” (0,642). Цей фактор характеризує особистість, яка забезпечує опанування своєю поведінкою у важкій ситуації завдяки здібності до регуляції та самоорганізації. А це, в свою чергу, підвищує рівень адаптації до стресогенних умов.

6. Фактор “соціальне уникнення” (13,83% дисперсії) включає показники: “громадські дії” (0,535), “професійна допомога” (0,569), “замкнутість-комунікабельність” (0,603), “конформізм-нонконформізм” (0,669). Дана стратегія активію використовується особистістю, коли вона не усвідомлює цілісність проблеми не бачить довготривалих наслідків та перспективу.

Отже, проаналізувавши дані дослідження, ми можемо зробити **висновок**, що студенти на період 2-го курсу ще не набули достатніх навичок ефективного вирішення проблем і тому частіше обирають непродуктивні стратегії поведінки. Також більша половина респондентів важко знаходить адекватні способи вирішення проблемної ситуації, що може призвести до формування дезадаптивних моделей опанування.

Проведений факторний аналіз дав змогу виявити ті шкали, які мають найбільші факторні навантаження. Було виділено 6 факторів, які отримали назви: “вирішення проблеми”, “відволікання”, “неопанування”, “міжособова взаємодія”, “саморегуляція”, “соціальне уникнення”.

На основі результатів даного дослідження ми можемо констатувати, що такі особистісні риси як інтелект, тривожність, локус контролю, самооцінка дісно визначають вибір особистістю копінг-стратегій. Перспективою подальшого дослідження вважаємо визначення міри впливу найбільш важливих особистісних рис на вибір стратегій поведінки.

Список використаних джерел

1. Андреева Д.А. О понятии адаптация. Исследование адаптации студентов к условиям учебы в вузе / Д.А. Андреева // Человек и общество: Ученые записки XIII. – Л.: ЛГУ, 1973. – С. 62–69.
2. Анцыферова Л.И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливание, преобразование жизненных ситуаций и психологическая защита / Л.И. Анцыферова // Психологический журнал. – 1994. – Т. 15, № 1. – С. 3–18.
3. Крюкова Т.Л. Психология совладающего поведения: Монография / Татьяна Леонидовна Крюкова. – Кострома: Студия оперативной полиграфии “Авантитул”, 2004. – 344 с.
4. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования / Ричард Лазарус // Эмоциональный стресс: труды Международ. симп. Стокгольм; пер. с англ. – Л., 1970. – С.178–209.
5. Магнуссон Д. Ситуационный анализ: эмпирические исследования соотношений выходов из ситуаций / Д.Магнуссон // Психологический журнал. –1983. – № 2. – С.28–33.
6. Нартова-Бочавер С.К. “Coping Behavior” в системе понятий психологии личности / Софья Кимовна Нартова-Бочавер // Психологический журнал. – 1997. – Т.18, № 5. – С.20–30.
7. Cohen F. Coping with the stresses of illness. In health psychology / F.Cohen, R. Lazarus. – San Francisco, 1979. – 635 p.

A range of methodological approaches to coping scales in connection with personal features is reviewed in the article. Some methodological concepts of common coping research are defined. Factor analysis is made, correlations between scales are obtained. Conclusions about determining relations between personal features and coping repertoire are made.

Keywords: coping, personal features, coping repertoire.

Отримано: 21.08.2011

Зміст

С.Д. Максименко	
Розвиток особистості – розгортання чи новоутворення?	3
О.С. Аврамчук	
Використання ТАТ для діагностики захисних механізмів у клінічній практиці	12
Беата Барчі	
Особливості мотивації безробітних	23
Н.П. Берегова	
Теоретичний аналіз проблеми впливу особистісних характеристик студентів–психологів на розвиток професійної придатності	40
О.Б.Белова	
Аналіз методик дослідження агресії у молодших школярів з нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком	49
І.В. Ващенко, Л.В. Кондрацька	
Вплив сімейних конфліктів на формування феномена “Емоційне вигорання” у підлітків	61
О.Я.Восєводіна	
Особливості смислової сфери студентської молоді	74
О.В. Волкова	
Психологічні особливості жінок різного віку із загрозою невиношування вагітності	83
Н.І. Волошко	
Дослідження оціночно–почуттєвого компонента психологічної культури здорового способу життя учнів ЗОНЗ	93
О.В.Гаврилов	
Формування поняття про розумову відсталість у психолого–педагогічних дослідженнях	104
Т.С.Горяча	
Психокорекційна програма та основні методи психокорекції для осіб із остеохондрозом хребта	114
Н.Є.Гоцуляк, О.П.Мащенко	
Сутність поняття “стратегія учіння” у структурі навчання іноземній мові та його психологічна характеристика	125
В.О. Гринько	
Емпіричне дослідження складових професійної мобільності викладача вищої школи	134
В.Т.Грубляк, В.В.Грубляк	
Психологічні особливості самотності в похилому віці	144

Уршуля Груца-Мьонсік

Взаємозв'язок шкільного та родинного виховання у системі моральної освіти молоді 155

Г.В.Гуменюк

Аналіз властивостей пам'яті та їх специфіки: системний підхід 176

С.С.Гусаківська

Аксіологічні засади професійного становлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів 185

Н.М.Дембицька

Особливості суб'єкт-об'єктних орієнтацій студентської молоді у відносинах власності 195

Л.В.Дзюбко

Особливості структури навчальної мотивації у підлітків з різним рівнем навчальних досягнень 205

Н.М. Дідик

Ведення щоденників самоаналізу як форма роботи з розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів 222

М.Л. Дідух

Змістовно-структурна організація етнічного несвідомого 236

А.С. Доброскок

Індивідуальна професійна практика як фактор розвитку професіоналізму майбутнього менеджера 246

Ю.В. Довгопол

Психологічні особливості виходу зі стану когнітивного дисонансу 255

М.Т.Дригус

Проблема становлення личности в творческом наследии П. Г. Редкина 265

Т.В.Дуткевич

Рефлексивно-історичний підхід у формуванні організаційної культури вищого навчального закладу 273

І. М.Євченко

Аспекти самоствердження особистості 282

М.В. Зубаль, С.С. Зубаль

Соціальна психологія міжгрупових відносин 292

І.К. Зубіашвілі

Ставлення до грошей як важливий фактор соціалізації 301

С.М.Каліщук

Усвідомлення майбутніми психологами приналежності до професійної реальності 311

Л.М.Карамушка, Д.І.Куриця	
Потреба персоналу держадміністрацій в антистресових програмах: рівень вираженості та взаємозв'язок з особистісними характеристиками персоналу	320
Є.В.Карпенко	
Феномен самоактуалізації в екзистенційно–гуманістичній психологічній традиції	334
Т.М.Кирпенко	
Вплив механізмів психологічного захисту на міжособистісну взаємодію підлітків.....	343
І.В.Коваль	
Спільна діяльність під час вивчення іноземної мови: психологічний аспект	352
С.В. Кононенко	
Психологічний аналіз професійної діяльності фахівців юридичного профілю	361
Л.Д. Коняєва, Н.А. Романько	
Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей молодшого шкільного віку	370
В.В. Корнієнко	
Про ефективність засобів соціально–психологічної реабілітації підлітків з патологією опорно–рухового апарату з орієнтацією на гармонізацію “образу-Я”	381
І.О.Корнієнко	
Факторний аналіз методик діагностики особистісних детермінант копінг–поведінки особистості	393
С.Л.Коробко	
Особливості самопізнання молодших школярів з підвищеним розумовим потенціалом	405
Я.М. Куценко	
Емоційний інтелект: проблеми діагностики	417
В.М. Лабунець	
Психолого–педагогічні основи підготовки майбутніх учителів музики у процесі неперервної освіти	427
Л.М.Литвинчук	
Музичний ритм як основа природного фундаменту біоритму людського організму	436
А.І.Лучинкіна	
Психологічні аспекти віртуальної соціалізації.....	445
К.О.Малишева	
Гетерогенність функцій префронтальної кори: нейроанатомічний підхід	455

А.М. Маслюк	Проективна методика “неіснуюча тварина”: практичні аспекти ...	465
О.П. Мілевська	До проблеми пропедевтики фонетико-фонематичних умінь у старших дошкільників	475
К.Л.Мілютіна	Активізація навчального процесу з метою формування нової професійної ідентичності при перенавчанні дорослих	485
З.М. Мірошник	Ранжування ролей як складова соціалізації вчителя початкових класів	494
О.М. Мойзріст	Теоретичний огляд проблеми шкільної адаптації обдарованих дітей	503
Р.А.Мороз	Формування батьківської компетентності в студентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі	513
О.І. Морозова-Ларіна	Психогенна фригідність у контексті психології розвитку	521
В.В.Мосійчук	Кризи професійного становлення як умова розгортання самореалізації особистості	531
В.В. Москаленко	Система форм інновацій культури як фактор соціалізації юнацтва	542
О.В.Новікова	Українська школа дослідження творчості	552
Л.А.Онуфрієва	Психолого-педагогічні умови удосконалення підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій	561
О.М.Опалюк	Особливості підготовки вчителів до морально-естетичної взаємодії суб'єктів дистанційно-навчального процесу	572
О.М.Опалюк, Т.Л.Опалюк	Особистісно-орієнтована стратегія педагогічної взаємодії до учня як суб'єкта власного розвитку на уроках образотворчого мистецтва	583
Г.П.Осика (Татаурова)	Профорієнтаційні установки учнівської молоді на шляху професійного самовизначення	593
Н.П.Панчук	Ціннісні орієнтації як основа вибору життєвих цілей у процесі професіоналізації	602

Т.І. Пастухова	
Рівень розвитку мотиваційного компонента психологічної готовності майбутніх менеджерів до професійно-ділового спілкування в організації	611
О.Л. Пахомова	
Культурологічний підхід до проблеми професійного становлення майбутнього психолога	622
В.М. Поліщук	
Симптоматика переживань кризи 23-х років юнаками	637
О.М. Приданнікова	
Соціально-педагогічні технології формування мотивації до навчання у молодших школярів, які проживають у неблагополучних сім'ях	647
Н.В. Пророк	
Психологічні особливості особистісно-професійного саморозвитку практичного психолога	655
Л.Є. Просандєєва	
Типологічний аналіз самоцінності особистості підлітка	665
Г.К. Радчук	
Виклики та орієнтири розбудови освіти з позиції синергетики	674
А.Ю. Рождественський	
Категорія надійності та толерантності в дискурсивному полі сучасної психології	683
С.В. Руденко	
Соціальний інтелект у структурі інтуїтивно-почуттєвого відображення	695
Л.І. Ружицька	
Особливості психічного розвитку молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення	706
Ю.В. Серєгин	
Особенности сохранения психического здоровья молодёжи в условиях её профессионального становления в профессиях типа “человек – человек”	715
Ю.Р. Сидорик, А.В. Олійник	
Особливості взаємозв'язку рівня конфліктності у взаєминах між окремими членами сім'ї	728
Л.О. Скальська	
Розвиток національної самосвідомості як завдання української національної освіти	738
Л.П. Скорич	
Психологічний зміст індивідуального підходу у навчанні	747

Л.М. Співак

Особливості становлення наукової думки про самосвідомість особистості у філософсько-психологічному історіогенезі 757

О.О.Ставицький

Внутрішні та зовнішні протиріччя особистості як фактор гандикапних реакцій 766

М.В.Субота

Розвиток особистості засобами музики 775

О.М.Ткач

Особливості обстеження мовленнєвого розвитку дітей з ДЦП ... 785

О.С. Толков

Рівень розвитку компонентів психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах змін 795

Є.В.Тополов

Особливості реакцій відповіді фахівця на професійну агресію 803

А.П. Фрадинська

Психологічні особливості формування змісту професійних очікувань майбутніх фахівців у процесі їх первинної професіоналізації 810

Ю.В. Центелевич

Професіографічний аналіз діяльності страхового агента 820

І.О.Чуєва

Передумови загострення бронхіальної астми у підлітків 832

О.І.Швець, Б.Б.Швець

Специфіка організації роботи логопеда в навчально-реабілітаційному центрі 844

О.В. Шевяков

Розвиток соціотехнічних систем (СТС) як психологічна проблема 853

А.І.Шинкарюк

Експериментальне дослідження мотиваційної динаміки за психомоторними діями в науковій школі К.Левіна 862

Л.М.Юнак

Соціальний розвиток підлітків засобами сучасної музики 870

Т.М.Яблонська

Розвиток позитивної ідентичності старшокласників засобами тренінгу 879

Л.С.Яковицька

Вивчення особистісних передумов самореалізації у науково-технічній діяльності 888

О.В. Яремко

Соціально-психологічні особливості релігійності студентів 900

Відомості про авторів 911

Наукове видання

Проблеми сучасної психології

**Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України**

Випуск 14

Редактор *Н.Г. Пянковська*
Комп'ютерна верстка *В.О. Фаріон*

Підписано до друку 1.11.2011 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookC. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 49,92. Обл. вид. арк. 48,23.
Тираж 300 пр. Зам. № 414.

Видавництво “Аксиома”
(свідоцтво ДК №1808 від 26.05.2004 р.)
м. Кам'янець Подільський, а/с 8, 32300
Тел./факс: (03849) 3-90-06

Надруковано в друкарні ПП “Аксиома”
пров. Північний, 5, м. Кам'янець-Подільський, 32300